

ПОСНІШНІСТЬ ЧИ НЕЗНАННЯ ?

Ніщо поснішніє, то куди? А взагалі, чи потрібна поснішність нині, коли маємо можливість як для переосмислення сторінок нашої історії, так і сторінок історії національних меншин, їх мови, культури та побуту, які в роки тоталітаризму були недоступними, замовчувалися.

Історично сталося так, що німецькомовний етнос на Закарпатті упродовж майже 300 років проживання в інтеретичному просторі, перенісши всі випробування часом, зберіг рідну мову, свою самобутність і вписав також свою сторінку у контекст нашої національної культури.

Здавалося би потрібно радити кожній публікації, а їх останнім часом з'являлося чимало, яка відтворює правдиві сторінки нашого минулого, які нам нині конче потрібні без перекручень, компелативності чи якогось там домислів. Окремі автори у своїх публікаціях, на жаль, посилаються не на періоджерела, а перепосилаються на праці інших авторів, які із тих чи інших причин допустили неточності. Звичайно, що перепосилання — це прямий шлях до невпевненості, перекручень, компелативності.

Було б наївно вважати, що із тих далеких часів не збережено документів про причини і умови переселення німців і австрійців у наш край. З другого боку, відтворення історичної правди - справа потрібна і вельмиделікатна, хоч би з огляду того, що причини, як і умови переселення німців і австрійців у наш край, акуратно зафіксовано у патентах (виїзних документах - Ф.К.), як і у працях істориків. Назвемо лише окремих авторів, праці яких, при бажанні доступні кожному досліднику чи пересічному читачу, бо у науковий обіг 70-90-тих років автори чомусь їх не вводять (можливо із-за не володіння мови документів - Ф.К.). Франс Кронес "До історії німецьких поселень у Карпатському регіоні", (Грац, 1878); Раймунд - Фрідріх Кайндл "Історія німців Карпатського регіону", (Відень, 1900 - 1902, у трьох томах); Елемір Моор "Найстаріші німецькі поселення у Верхньому Потиссі", (Прага, 1929); Франц Штангліца "Верхньоавстрійські поселення у Німецькій Мокрії у 18-му столітті, (Відень, 1937); "Австро - Угорська монархія у фактах", (Відень, 1900, у 5-ти томах) та багато інших.

Варто мати на увазі і те, що у 20 - 30-ті роки вчительами німецьких шкіл краю (у 1935-1936 навчальному році німецьких державних шкіл було 26-Ф.К.) опубліковано понад 130 науково-пошукових та етнографічних нарисів, зарисовок із життя,

культури та побуту німців, які публікувалися у тогочасній періодиці.

У повосні роки опублікували наукові та науково-популярні праці Антон Мюллер, Николаус Коцауер, Ганс Шмідт-Егер, Йоган Томас, Франц Беранек, Антон Цаунер, Вінцент Голцберг та інші.

Вагомий внесок у дослідження даної теми, зокрема повосні роки, внесли викладачі німецької філології Ужгородського університету: С.Штефуровський, Й.Шрамах, Г.Мелік, Е.Стародимова, О.Гвоздяк, М.Ладченко, І.Чолос, Н.Головчак, В.Химинець, В.Оленяч, Л.Цапулич, Е.Бурч та автор цих рядків; захищено три дисертації, опубліковано понад 60 статей і брошур у тому числі і в Німеччині, Австрії, Угорщині та Румунії. Але це аж ніяк не значить, що всі питання історії, мови, культури та побуту німців краю, зокрема їхньої майже 300-річної історії проживання в інтересному просторі, вивчено. Ні, аж ніяк. Чимало сторінок даної історії ще не досліджено, зокрема, повосні роки.

Отже, є підстава, на фоні вищевикладеного, приглянутися до останніх публікацій і, зокрема, до брошури Іллі Грибанича під досить узагальнюючою назвою "Закарпатські німці" (Ужгород, 1998) українською і німецькою мовами, обсягом 43 сторінки. Брошура складається із двох розділів: "Стисла історія німецької колонізації на Закарпатті" на п'яти сторінках (с.3-8); другий розділ - "Народний одяг німецьких колоністів" на трьох сторінках (с. 9 - 11). Більшу частину брошури займають фотоілюстрації (с. 23 - 43).

Перше, що впадає у поле зору читача - це досить довільне тлумачення автором історичних реалій, як і намагання викласти майже 300-річну історію німців Закарпаття на п'яти сторінках, на яких маємо понад 40 посилань, правда, не на першоджерела, але і на п'яти сторінках є чимало неточностей та описок.

По-друге, читач так і не дізнається із брошури про бачення чи тлумачення автором мотивів, як і історії переселення німців у наш край.

Уже на четвертій сторінці читаємо: "Село Сасово Виноградівського району своєю назвою теж підтверджує, що воно дійсно засноване саксами, це мабуть прізвище або ім'я засновника" (тут і далі зберігаємо мову і стиль оригіналу із збереженням орфографій та пунктуацій - Ф.К.).

Відомо, що село Сасово засноване німцями - саксонцями ще першої хвилі переселення (XII - XIII ст.) і аж ніяк це не ім'я

чи прізвище засновника, а топонім від "саксонець" (див. Е.Моор, Н.Пала, К.Заклинський).

На цій же сторінці читаємо й таке: "В 1728 р. австрійський імператор Карл VI дарує більшу частину Закарпатської власності німецькому духовному князю графу Лотару - Францу Шенборну - Бухтайму..." По-перше, імператор дарує 31 липня 1728 року Лотару - Францу Шенборну лише конфіскований маєток (домініо) Ференца Рихші II у 1711 році. По-друге, Л.-Фр.Шенборн, як і Фрідріх Карл Шенборн були єпископами, а не "духовними князями" (термін "духовний князь" маємо у А.Шана), по-третє, після смерті Фрідріха-Карла Шенборна (1746р.) домініо успадковують віденські графи Шенборни-Бухтайми (до прізвища додано, а це у минулому було досить типовим, назву (топонім) їхнього маєтку "Buchheim" - "Бухтайм"). Отже, імператор дарує аж ніяк "не більшу частину Закарпатської власності (1)".

На п'ятій сторінці читаємо: "70-80 рр. починається державна колонізація австрійцями..., Марія Терезія і Йосип II, їх сини, переселяють у східні райони Закарпаття (Мараморощину) для греськосольних, лісових та інших розробок австрійців із Зальцкамергута..." Читачу важко зрозуміти "державна колонізація (!)", бо як-такої не було і не могло бути. Ви знову перепосилаєтесь на одного із авторів, який посилався на право (рукопис) А.Мюллера. Але на вказаній сторінці у А.Мюллера йде мова зовсім про інше і взагалі такого у А.Мюллера не має. Це ще раз підтверджує тезу, що потрібно посилатися на першоджерела, а не перепосилатися.

Перші переселенці із австрійського Зальцкамергута поселилися і заснували с.Німецьку Мокру в 1775 році на запрошення управителя Мараморощем Вольфганга Руднянські та керуючого Салотвинськими солекопальнями Вольфганга фон Кемпелена (див. Е.Моор, Фр.Штангліца, І.Чолос). Не відповідає дійсності й дата заснування Усть-Чорної. Ви пишете: "Пізніше (за деякими даними) в 1786 році, вихідці колонії Дойч Мокра заснували с. Кенігофельд, тепер Усть-Чорна". Правда, Усть-Чорна заснована вихідцями з Німецької Мокрої в 1815 році, а не в 1786 році.

Далі автор брошури на сторінці 6 пише: "На початку XIX ст. Граф Шенборн, втрапивши на цей час право на церковні володіння у Німеччині, з метою підвищення доходів від свого Мукачівсько-Чивадівського помістя вербує в Чехії і Словаччині німців і поселяє їх у Закарпаття". Резонне запитання, а про якого графа Шенборна йде мова? Звичайно, що мова йде про

Карла - Фрідріха Шенборна (баварця), який помер у 1746 році, а риз помер, то і втратив "право на церковні володіння". Пізніше, коли володарями Мукачівсько-Чинадівської долини стали віденські графи Шенборни — Бухгайми переселення німців із Чехії і Словачки відбувалося відповідно до патентів (договорів) у Мукачівську долину, а не "... у Закарпаття" взагалі.

Не задає собі клопоту автор брошури, коли пише: "У 1776 році невеликі групи німців - лісорубів прибувають у м.Ужгород і селяться по вул. Минайській (с.7).

222 роки тому в м.Ужгороді вул.Минайської не було, а було звичайнісіньке поле між м.Ужгородом і с.Минай. Німці - переселенці поселилися на вільній, а не зайнятій, обумовленій у патенті території і назвали поселення "Швабське село" біля Ужгорода. Згодом село було приєднане до Ужгорода і набуло статусу вулиці - Швабської. Більш детально див. "Німці на Закарпатті Х-XX ст. // "Карпатика" (Ужгород, 1995). По - друге, поселилися німці в Ужгороді в 1786 році, а не в 1776.

Досить довільно стверджує автор брошури (на с.6-й таке: "у 50-ті роки ХІХ століття німці з Чехії засновують біля українського села Сускова - Нове село (Ервіндорф, Нойлдорф) 1856 р."

По - перше, це були переселенці з Південної Австрії, Комітату Гонта, околиці Сокомла Гута (нині Угорщина), а не з Чехії. Маємо реєстр всіх перших переселенців і засновників с. Ервіндорф (Нове Сусково) з повним викладом метричних даних про кожного переселенця, а для прикладу наведемо сім'ю одного переселенця: Йозеф Бауман, 1816 р. народження, уродженець Сокомла Гута, номер виїздного паспорта Z 1098, виданий 28 жовтня 1855 року. Дружина - Юлія, 1826 р. народження. Діти: Грегор - 9 років, Йозеф - 3 роки, Терезія - 5 років, Рудольф - 1 рік.

Є недоречність і на стор.6, коли автор пише: " В 1827 році лісоруби з Чехії селяться у Драчині і Родниковій Гуті ", а в тексті німецькою мовою (с.17) читаємо, що "... в Родниковій Гуті селяться словаки". Тож якому тексту вірити, пане авторе?

Є неточності також і у другому розділі (сс. 9 - 11). На нашу думку, як би автор був обізнаний із збірником нарисів "Deutsch" Мокра - Konigsfeld -Німецька Мокра - Усть - Чорна" (Ужгород,1979) обсягом понад 300 сторінок, у якому маємо достовірні відомості (автори уродженці Тересв'янської долини) про історію, мову, культуру, фольклор та побут, в тому числі і про одяг німців, то автор брошури, напевно, не переконував би читача в тому, що одяг німців нічим не відрізнявся у минулому

від одягу населення Боржавської долини. Це теж якась недоречність.

До минулого потрібно ставитися так, щоб свята його пам'ять давала нам, сьогоднішнім, історичну правду, а не "сугоратну" сторінку історії.

А на закінчення наведемо слова із брошури (с.8) і замислюємо їх без коментарів: "особливо грішать цим журналісти, бо не знають, хто з німецьких колоністів звідки прийшов".

Якби тільки вони !